

Araştırma / Original article**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti lise öğrencilerinde psikoaktif maddeleri kullanma yaygınlığı**Mehmet ÇAKICI,¹ Ebru ÇAKICI,¹ Ayhan EŞ²**ÖZET**

Giriş ve Amaç: Psikoaktif madde kullanımı dünyada giderek artarken, özellikle gençler en önemli risk grubunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) lise öğrencilerinde sigara, alkol ve diğer psikoaktif maddeleri (DPM) kullanma yaygınlığını ve geçen yıllara göre değişen oranları belirlemek amaçlanmıştır. **Yöntem:** Araştırma Aralık 2004'te KKTC'deki 33 lisenin tümünde, 2267 lise ikinci sınıf öğrencisi arasında yapılmıştır. Öğrencilere uygulanan ankette sosyodemografik özellikler, sigara ve alkol kullanımı, diğer psikoaktif maddelerin kullanımı ile ilgili sorular yer almıştır. Anketteki sigara, alkol ve diğer psikoaktif madde kullanımı ile ilgili bölüm Avrupa Konseyi, alkol ve diğer maddelerle ilgili Avrupa Okulları Araştırma Projesinin anket soruları temel alınarak hazırlanmıştır. **Bulgular:** Çalışmada KKTC'deki lise ikinci sınıf öğrencileri arasında yaşam boyu sigara içme yaygınlığı %35.2, alkol kullanma yaygınlığı %85.9 ve herhangi bir DPM yaygınlığı %8.0 olarak saptanmıştır. Yaşam boyu en az bir kez uçuşucu madde deneme oranı %3.3, sedatif-hipnotik %2.4, esrar %2.2, ekstazi %1.8, kokain %0.7, eroin %0.6 olarak bulunmuştur. Öğrenciler arasında ilk denenen maddelerin esrar ve ekstazi olduğu belirlenmiştir. DPM kullanımı erkekler arasında daha yaygın bulunmuştur. Aile ilişkileri iyi olmayan, her gün sigara içen ve sarhoşluk yaşayan öğrencilerde daha çok DPM kullanımı görülmüştür. **Sonuç:** Araştırma sonuçları KKTC lise öğrencileri arasında psikoaktif madde kullanım oranlarının Avrupa ülkelerine göre daha düşük olduğunu göstermekle birlikte, birçok psikoaktif maddede geçmiş yıllara göre artış eğilimi bulunduğunu göstermiştir. Çalışmamızın verileri KKTC'de sürdürülecek önleme programlarında, özellikle risk gruplarının başında gelen lise öğrencileri üzerinde durulması gerektiğini ortaya koymaktadır. (*Anadolu Psikiyatri Dergisi 2010; 11:206-212*)

Anahtar sözcükler: Psikoaktif madde kullanımı, epidemiyoloji, gençler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

The prevalence of psychoactive drug use among high school students in Turkish Republic of Northern Cyprus**ABSTRACT**

Objective: Drug use has become a growing problem in the world. Young people especially form an important risk group. This study investigates the prevalence of alcohol, cigarette and other psychoactive drug (OPD) use and the change of ratios compared to previous years among high school students in Turkish Republic of Northern Cyprus. **Methods:** All grade two high school students were taken into the study and a survey was applied to 2267 students attending to 33 high schools of TRNC in December 2004. The survey form consisted of questions about sociodemographic variables, cigarette, alcohol and OPD use. The questions about cigarette, alcohol and other OPD were taken from the questions of European Council, 'The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs' (ESPAD). **Results:** In our study the lifetime prevalence of cigarette use among grade two high school students is 35.2%, alcohol 85.9% and the prevalence of OPD is 8.0%. The lifetime prevalence of inhalant

¹ Doç.Dr., Psikiyatrist, Yakın Doğu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Lefkoşa

² Doktora Öğrencisi, Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ABD, Lefkoşa

Yazışma adresi/Address for correspondence:

Doç.Dr. Mehmet ÇAKICI, Yakın Doğu Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Lefkoşa/KKTC

E-mail: meh_cakici@yahoo.com

Geliş tarihi: 19.10.2009, **Kabul tarihi:** 15.02.2010

use is 3.3%, sedative, hypnotic drug use 2.4%, marijuana use 2.2%, ecstasy use 1.8%, cocaine 0.7% and heroin 0.6%. The first tried OPD among the students are marihuana and ecstasy. OPS use is more common among males. The students who do not have good relation with their families, who smoke everyday and have become drunk, are found to use OPS more. **Conclusion:** The results of the study show that the ratio of psychoactive drug use among TRNC high school students is much lower than European countries, but the prevalence of most of the drugs have tendency to increase compared to previous years. The data of the study suggests that emphasis should be given to high school youth at prevention studies conducted in TRNC. (*Anatolian Journal of Psychiatry* 2010; 11:206-212)

Key words: psychoactive drug use, epidemiology, youth, Turkish Republic of Northern Cyprus

GİRİŞ VE AMAÇ

Dünyamızda bir halk sağlığı sorunu haline gelen psikoaktif madde kullanımını tanımlamaya ve mücadele etmeye yönelik ortak çabalar gün geçtikçe artmaktadır. İnsan sağlığı üzerinde yaptıkları olumsuz etkilerin yanı sıra, toplumsal yozlaşmaya neden olmaları psikoaktif maddeleri günümüzde ilgilenilen en önemli sorunlardan biri haline getirmiştir. Tüm toplumlar kendi kültürlerini tehdit eden psikoaktif maddelere karşı önlemler almaya yönelmektedir. Son yıllarda psikoaktif madde kullanımına başlama yaşının düşmesi ve ergenler arasında kullanımın artması önleme çalışmalarının risk gruplarının başında gelen gençler üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır.¹⁻⁴

Son on yılda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) psikoaktif madde kullanımının boyutlarını öğrenmeye yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Kıbrıs, madde transit taşımacılığı yapılan Balkan Yolunun güney ayağında bulunmaktadır. Balkan Yolu 'Altın Hilal' olarak isimlendirilen Afganistan, Pakistan ve İran'dan başlayarak Türkiye üzerinden Batı Avrupa'ya uzanan en önemli madde trafik noktalarından biridir. Avrupa'da ele geçirilen eroinin %75'ten çoğu Balkan Yolundan geçmekte olup bu yolda Türk ve Kıbrıslı Türk kaçakçılar egemendir.⁵

Kıbrıs bir adadır ve transit taşımacılığı için uygun bir ortamdır.⁶ Kıbrıs'ta olduğu gibi,⁷ transit rota üzerinde bulunan her ülke, madde trafiğinden olumsuz şekilde etkilenmektedir.^{8,9} KKTC'de son yıllarda yasadışı madde trafiği giderek artmaktadır.¹⁰ KKTC Gençlik ve Spor Bakanlığı Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu'nun hazırladığı raporda, KKTC'de madde kullanımının arttığını ortaya koyan bulgular vardır.¹¹ Yapılan nitel bir araştırmada da gerek Türkiye'den gelen üniversite öğrencilerinin, gerekse İngiltere'den gelen Kıbrıslı Türklerin ve turistlerin gençler arasında madde kullanımını artırdığı bildirilmiştir.¹²

KKTC'de psikoaktif madde kullanımı ile ilgili ilk bilimsel çalışma 1996 yılında 2215 lise ikinci sınıf öğrencisi arasında yapılmış ve bu çalışmada öğrencilerin %47.2'sinin sigara, %80.8'inin

alkol ve %5.5'inin de sigara ve alkol dışı herhangi bir diğer psikoaktif maddeyi (DPM) yaşamları boyunca en az bir kez kullandığı saptanmıştır.¹³ 1999'da aynı anket formu ile lise ikinci sınıf öğrencileri arasında evreni temsil eden 641 kişilik örneklem üzerinde araştırma yinelenmiş ve yaşam boyu sigara içme yaygınlığı %40.6, alkol %79.7 ve herhangi bir DPM kullanımı yaygınlığı %8.3 olarak saptanmıştır.¹⁴ Ortaokulların tümünü kapsayan 13-14 yaş grubu 861 ortaokul üçüncü sınıf öğrenci arasında yapılan bir diğer çalışmada yaşam boyu sigara içme yaygınlığı %19.7, alkol %61.9, herhangi bir DPM kullanımı yaygınlığı %5.8 olarak bulunmuştur.¹⁵

Erişkinlerde bugüne kadar yalnız bir yaygınlık çalışması yapılmıştır. 2003 yılında 825 kişi arasında Kuzey Kıbrıs genelini temsil eden bir örneklemle yapılan ev çalışmasında, 13-65 yaş grubunda sigara içme yaygınlığı %44.5, alkol %82.1 ve herhangi bir DPM kullanma yaygınlığı %5.9 oranında bulunmuştur.¹⁶

Bu araştırma, 1996 ve 1999 yıllarında madde kullanım yaygınlığı ile ilgili yapılan lise çalışmalarının devamı niteliğindedir. Madde kullanımının yaygınlığını belirlemeye yönelik lise çalışmaları, risk gruplarının başında gelen ergenler için hazırlanacak önleme programlarının kapsamının belirlenmesi açısından önemlidir. Aralıklı olarak yapılan lise çalışmaları ergenlerin madde tercihlerini ve kullandıkları artış hızlarını belirleyerek önleme programlarının değişen yıllara bağlı olarak hangi maddeler üzerinde yoğunlaşması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca KKTC'deki liselerde yapılan araştırmaların diğer ülkelerde aynı yaş gruplarında benzer yöntemlerle yapılan araştırmalar ile karşılaştırılması KKTC'deki durumun boyutlarını da anlayabilmemizi sağlamaktadır. Bu araştırmanın amacı, KKTC lise öğrencileri arasında madde kullanım yaygınlığını saptamak, geçen yıllara göre değişen kullanım oranlarını ve değişen madde tercihlerini belirlemektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, KKTC Gençlik ve Spor Bakanlığı

Anadolu Psikiyatri Dergisi 2010; 11:206-212

tarafından psikoaktif madde kullanımının önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak amacıyla kurulan Uyuşturucuyla Mücadele ve Önleme Komisyonu (UMÖK), Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı ve Yakın Doğu Üniversitesi'nin ortak araştırmasıdır. Çalışmanın anket soruları Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından değerlendirilmiş ve yapılan inceleme sonucunda yazılı onay alınmıştır. Çalışma, Aralık 2004'te KKTC'deki Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığına bağlı Genel Orta Eğitim ve Mesleki Teknik Öğretim Dairelerine bağlı bütün devlet liseleri ve özel kolejlerde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın yapıldığı dönemde Genel Orta Eğitim Dairesine bağlı 18 lise ve 4 özel okul, Meseleki Teknik Öğretim Dairesine bağlı 11 lise olmak üzere toplam 33 lise vardı. Bu liselerde 2519 lise ikinci sınıf öğrencisi öğrenim görmekteydi. Evrenimizin küçük ve kolay ulaşılabilir olması nedeni ile herhangi bir örnekleme yöntemi kullanılmamış ve evrenin tümü çalışmaya alınmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formu 1996 ve 1999 lise yaygınlık çalışmalarında^{13,14} kullanılan anket formudur. Öğrencilere uygulanan ankette sosyodemografik özellikler, sigara içme, alkol ve DPM'nin kullanımı ile ilgili sorular yer almıştır. Anketteki sigara, alkol ve diğer psikoaktif madde kullanımı ile ilgili bölüm Avrupa Konseyi Pompidou grubuna ait 'Alkol ve Diğer Maddelerle İlgili Avrupa Okulları Araştırma Projesi' (ESPAD) anket soruları^{17,18} temel alınarak hazırlanmıştır. Sosyodemografik verilerle ilgili sorular araştırmacılar tarafından düzenlenmiştir. Anket formunda madde kullanımı ile ilgili olan sorular yaşam boyu, son 12 ayda, son 30 günde olmak üzere üç zaman sürecini kapsayacak şekilde yer almıştır. Anket formu öğrencilerin kendileri tarafından doldurulacak şekilde hazırlanmıştır.

Araştırmanın veri toplama aşaması yazarlar ve Yakın Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü son sınıf öğrencilerinden oluşturulan 23 kişilik bir ekiple sürdürülmüştür. Araştırmadan önce anket formu ile ilgili olarak anketörler ayrıntılı olarak bilgilendirilmiştir. Anket uygulanacak her sınıfa ayrı ayrı yazarlar tarafından çalışma konusu hakkında standart bilgi verilmiştir. Öğrencilere bu araştırmanın tamamen bilimsel bir çalışma olduğu ve yanıtların gizli kalacağı konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Sınıflara girildiği zaman o anda derste olan öğretmenler dışarıya çıkılarak öğrencilerin anketörler eşliğinde anketleri doldurması sağlanmış; anketörler yalnız öğrencilerin takıldıkları yerlerde yardımcı olmuştur.

Anket formunun güvenilirliğinin değerlendirilmesi için, anketi aynı grup öğrenciye aynı zaman dil-

minde iki defa vererek sonuçların tutarlılığının araştırılması, bir yöntemdir. ESPAD soru formu 26 ülkede sadece Macaristan ve İrlanda'da aynı gruba iki kez uygulanmış, benzer oranlar elde edilmiştir.¹⁸ Bu da anketin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermiştir. Diğer ESPAD ülkeleriyle bizim ülkemizde bir diğer güvenilirlik ölçütü olan, anketteki benzer davranışları değerlendiren sorular arasındaki tutarlılığa bakılmıştır. Burada 'Yaşam boyu kullandın mı?' sorusuna 'hayır' yanıtı veren öğrencilerin sayısı ile 'İlk kez kaç yaşında kullandın?' sorusuna 'hiçbir zaman' yanıtı veren öğrenciler karşılaştırılarak bu iki soruya her madde için tutarsız yanıt veren öğrencilerin sayısı hesaplanmıştır. Sigara için tutarsız yanıt oranı %2.2, sarhoş olma için %4.0, uçucular için %1.3, sakinleştirici haplar için %1.1, esrar için %0.6, amfetamin ve ekstazi için %0.4, eroin için %0.4, kokain için %0.2, LSD için %0.1, steroidler için %0 bulunmuştur. Bu sonuçlar çalışmamızda güvenilirliğin yüksek olduğunu düşündürmektedir. ESPAD çalışmasında tutarsız yanıt oranı ortalama %3 bulunmuş ve %10'un altında tutarsız yanıt kabul edilebilir olarak değerlendirilmiştir.¹⁸ Anketin geçerlilik çalışmasında daha önce KKTC'de yapılmış, ESPAD soru formu dışında bir aracın kullanıldığı madde yaygınlık çalışması bulunmadığından farklı araçla karşılaştırma yoluyla geçerlilik bakılamamıştır. Hem Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) madde yaygınlık çalışmasına katılan, hem de ESPAD çalışmasına katılan ülkelerin her iki çalışma sonuçları karşılaştırıldığında tutarlı sonuçlar bulunmuş, geçerliliğin yüksek olduğu gösterilmiştir.¹⁸ Ülkemizde ve DSÖ'nün çalışmasına katılmayan diğer ülkelerde ESPAD soru formunun geçerliliğini değerlendirmek için, sorular içindeki mantıksal tutarlılığa bakılmıştır. Herhangi bir madde için yaşam boyu deneme oranı, son 12 ay veya son 30 günde deneme oranından fazla; son 12 ayda deneme oranı ise son 30 günden fazla olmalıdır. Çalışmamızda mantıksal tutarlılık oranı alkol için %97.2, sarhoş olma için %96.4, esrar ve ucu maddeler için %99'du. Bu oranlar ESPAD ülkeleriyle¹⁸ karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Geçerliliği değerlendirmede bir diğer ölçü sorularda geçen, ancak gerçekte var olmayan 'relewin' kullandığını belirtme oranıdır. Öğrencilerin %0.3'ü relewin kullandığını belirtmiştir. Bu oran ESPAD ülkeleriyle¹⁸ benzer olup çalışmamızın geçerliliğini desteklemektedir.

BULGULAR

KKTC Milli Eğitim Bakanlığı'na kayıtlı 2519 lise ikinci sınıf öğrencisinden bazıları çeşitli neden-

lerle sınıfta bulunmadığı için 2275'ine (%90.3) anket uygulanmış, 19 öğrenci anketi doldurmayı reddetmiştir. Boş bırakılan sekiz (%0.3) anket formu iptal edilmiş, 2267'si (%89) geçerli kabul edilmiştir. ESPAD çalışmasında %85'in üzerinde katılım yüksek katılım oranı olarak kabul edilmektedir.¹⁸ Çalışmaya alınan öğrencilerin 1098'i (%48.5) kız, 1165'i (%51.5) erkekti. Öğrencilerin 1571'i (%70.8) 15 yaşında, 384'ü (%17.4) 16 yaşında, 182'si (%8.2) 17 yaşında, 78'i (%3.5) ise 18 ve üstü yaşındaydı.

Öğrencilerin boş zamanlarında en çok yaptıkları etkinlikler alışverişe çıkmak (%94.1), gazete okumak (%93.3) ve spor yapmaktır (%93.1). En az yapılan etkinlikler konsere gitmek (%66.2) ve demeklerin etkinliklerine katılmaktır (%46.9).

Sigara içme yaygınlığı

Öğrencilerin %35.2'si (s=785) yaşamları boyunca en az bir kez sigara içtiğini belirtmiştir. Kırk kezden çok sigara içme oranı ise %12.2'dir (s=272). Kızlar (%34.1) ve erkekler (%36.3) arasında sigara içme açısından belirgin fark yoktur. Son 30 günde sigara içenlerin oranı %15.5 (s=344), 20 kezden çok içenlerin ise %2.5'tir (s=55). Sigara içen öğrencilerin %24.4'ü (s=158) sigarayı bırakmakta zorlanmaktadır.

Sigara içenlerin %6.7'si (s=143) 11 yaşında veya öncesinde içmeye başlamışken, öğrencilerin %13.3'ü ilk kez 14-15 yaşlarında sigara içmiştir. Öğrencilerin 206'sı (%10.2) her gün sigara içtiğini belirtmiştir.

Alkol kullanma yaygınlığı

Öğrencilerin %85.9'u (s=1899) yaşamları boyunca en az bir kez alkol denemiştir. Kırk kezden çok kullananların oranı %31.9'dur (s=705). Son bir yılda öğrencilerin %77.2'si (s=1707) ve son bir ayda ise öğrencilerin %58.4'ü (s=1297) en az bir kez alkol kullanmıştır. Öğrenciler arasında en sık alkol kullanılan yer ergenin kendi evidir (%31.8). Yol kenarları (%19.3) ve başka birinin evi de (%7.7) sık kullanılan yerler arasındadır. Öğrenciler alkolün sağlığa zararlı (%54.6) olduğunu düşündüğünde kullanmamayı yeğlemektedir. Çevre (%15.7), din (%14.5), pahalılık (%5.0) gibi etkenler ise ergenin alkol kullanımını daha az engelleyici nedenlerdir. Öğrenciler daha çok eğlenmek (%58.4) için alkol kullanırken, sorunlardan uzaklaşmak (%23.5) ve sıkıntıdan kurtulmak (%20.8) diğer en yüksek kullanım nedenleridir. Öğrencilerin %18.6'sı (s=328) arkadaşları içtiği için kullandığını bildirmektedir. Öğrencilerin çoğu bira (%80.1), şarap (%72.7) ve rakı (%61.6) gibi alkollü içecekleri rahatlıkla bulabil-

mektedir. Öğrencilerin arasında biraya başlama yaşı şarap ve rakıya göre daha erkendir. Bira deneyen öğrencilerin %19.8'i birayı ilk kez 11 yaşında veya öncesinde denemiştir. Öğrencilerin %38.7'si (s=931) yaşamları boyunca en az bir kez sarhoş olurken, ilk kez sarhoş olma genellikle 14-15 yaşlarında yaşanmaktadır. Sık kullanım erkekler arasında daha yaygındır. Son bir ayda 20 kezden çok kullanım erkeklerde %9.6 (s=109), kızlarda %1.2'dir (s=13).

Diğer psikoaktif maddeleri kullanma yaygınlığı

Öğrenciler tarafından sigara ve alkol dışında bilinen psikoaktif maddeler esrar (%84.7), eroin (%81.5), uçucu maddeler (%80.1) ve kokaindir (%79.6). Ekstazi (%47.0) ve sedatif-hipnotik haplar (%44.7) öğrencilerin yaklaşık yarısı tarafından bilinirken, LSD (%9.8) ve amfetamin (%10.4) gibi maddeler öğrenciler tarafından daha az bilinmektedir. Öğrencilerin yaşamları boyunca en az bir kez herhangi bir DPM kullanma oranı %8'dir. Öğrencilerin DPM kullanım yaygınlığı Tablo 1'de gösterilmiştir.

DPM kullanan erkek öğrencilerin oranı kızlardan daha yüksektir. Kız öğrencilerin %6.1'i (s=59), erkek öğrencilerin %9.8'i (s=101) yaşamları boyunca en az bir kez herhangi bir DPM kullanmıştır. Erkek öğrencilerin %4.1'i (s=45), kız öğrencilerin %2.5'i (s=27) yaşamları boyunca en az bir kez uçucu madde kullanmıştır. Esrar kullanan erkek öğrencilerin oranı (%3) kız öğrencilerin oranından (%1.5) daha yüksektir. Sedatif-hipnotik hapları kız öğrenciler (%2.7) erkek öğrencilere (%2.2) göre daha fazla kullanmaktadır. DPM kullanımını etkileyen değişik etkenler Tablo 2'de gösterilmiştir. Özellikle her gün sigara içen, madde kullanılan ortamı terk etmediğini bildiren ve sık sarhoş olan gençler de daha çok DPM kullanmaktadır.

Öğrencilerin %18.8'i, ilk denediği DPM'nin ne olduğunu bilmemektedir. İlk denenen DPM olarak en sık esrar (%17.3) ve ekstazi (%14.9) bildirilmektedir. Öğrenciler psikoaktif maddeleri en çok arkadaş grupları (%13.1) içindeki paylaşımlardan ve aile büyüklerinden (%5.7) bulabildikleri gibi, aileden izinsiz evden (%4.7) de sağlayabilmektedir. Öğrencilerin en kolay ulaşabileceğini düşündüğü maddeler uçucu maddelerdir.

TARTIŞMA

Çalışmamız KKTC'de lise gençleri arasında madde kullanımının önemli bir sorun haline geldiğini göstermektedir. KKTC'de lise gençliği

210 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti lise öğrencilerinde psikoaktif maddeleri kullanma...

Tablo 1. KKTC'de lise ikinci sınıf öğrencileri arasında yaşam boyu psikoaktif madde kullanım yaygınlığı (1996-1999-2004).^{13,14}

	1996 (s=2215) %	1999 (s=641) %	2004 (s=2267) %
Sigara	47.2	40.6	35.2
Alkol	80.8	79.7	85.9
Uçucu	4.6	3.3	3.3
Sedatif-hipnotik	3.2	4.7	2.4
Esrar	1.6	2.1	2.2
Ecstasy	0.6	0.7	1.8
Eroin	0.5	0.3	0.6
Kokain	0.6	0.7	0.7
LSD	0.3	0.7	0.3
Alkol+hap	0.6	0.7	1.9
Anabolizan steroid	0.2	0.5	0.2

arasında madde kullanımının yaygınlığını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışma ile gelecekte yapılacak çalışmalar ve önleme programları için ayrıntılı bilgi elde edilmiştir. Bu çalışma, ayrıca 1996 ve 1999 yıllarında madde kullanım yaygınlığı ile ilgili yapılan çalışmalarda olduğu gibi,^{13,14} bütün liseleri kapsamı, aynı yaş grubuna uygulanması ve aynı soruları içeren anket formu kullanılması nedeniyle bir izleme çalışması niteliğinde olup, KKTC'deki artış oranlarını ve değişen madde tercihlerini izlememizi sağlamıştır.

Çalışmamızda öğrenciler arasında yaşam boyu en az bir kez sigara içme oranı %35.2 olarak bulunmuştur. 1996 yılında bu oran %47.2 iken,¹³ 1999'da¹⁴ %40.6'ya düşmüştür. KKTC'deki öğrenciler arasında sigara içme oranı ESPAD Projesi çerçevesinde 1995 yılında 26 ülkede¹⁷

Tablo 2. Öğrencilerin yaşam boyu en az bir kez DPM kullanıp kullanmamasına göre risk oranları

	DPM kullanan/kullanmayan Odds Oranı	%95 GA
Cinsiyet (erkek / kız)	1.57	(1.12 - 2.20)*
Yaş (17 yaş ve üstü / 15-16 yaş)	1.89	(1.21 - 2.95)*
Ailede madde kullanımı (var / yok)	1.58	(1.01 - 2.48)*
Aile ile kötü ilişki (var / yok)	2.41	(1.66 - 3.49)*
Her gün sigara kullanımı (var / yok)	6.36	(4.44 - 9.12)*
Sarhoş olma (var / yok)	3.49	(2.44 - 5.00)*
Maddelerin sıkıntı çözmediğini düşünme (var / yok)	2.28	(1.60 - 3.24)*
Madde kullanılan ortamı (terk edenler / terk etmeyenler)	4.28	(3.04 - 6.02)*
Okul tipi (özel okul / devlet okulu)	1.55	(1.09 - 2.20)*

* : p<0.05

ve 1999 yılında 31 ülkede¹⁸ benzer yöntemle aynı yaş grubunda yapılan çalışmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında, KKTC'deki sigara kullanımının ESPAD ülkelerinin tümünden düşük olduğu görülmektedir. Sigara içme oranı yalnız KKTC'de %50'nin altındadır.

Çalışmamız gençler arasında yaşam boyu en az bir kez alkol kullanımının 1996 ve 1999 yıllarındaki lise çalışmaları^{13,14} ile karşılaştırıldığında, bir artış eğiliminde bulunduğunu ve %85.9'a yükseldiğini belirlemiştir. KKTC genelinde 13-65 yaş grubunda yapılan bir ev çalışmasında da yaşam boyu en az bir kez alkol kullanma oranı %82.1 olarak bulunmuştur.¹⁶ Türkiye'de dokuz ilde yapılan bir taramada 15-17 yaş grubunda yaşam boyu alkol deneme oranı %45,¹⁹ 18-30 yaş arasında %31.9 düzeyinde bulunmuştur.²⁰ Kıbrıs Rumları arasında aynı yaş grubunda yaşam boyu en az bir kez alkol kullanımı lise öğrencilerinin %85'inde saptanmıştır.¹⁸ Ayrıca

Anatolian Journal of Psychiatry 2010; 11:206-212

40 kezden çok kullanımda da 1996'ya göre %18.6'dan¹³ %31.9'a çıkarak iki kata yakın artış olduğu belirlenmiştir. KKTC'deki alkol kullanım özelliklerinin ortak tarihi ve kültürel geçmişi olan Türkiye'den çok, coğrafi komşusu Güney Kıbrıs'a benzediği görülmektedir. KKTC'nin turistik bir ada olması, toplumda alkolün bir eğlence biçimi olarak algılanması, ailelerin kendi çevrelerinde çocuklarının alkol kullanımına izin vermesi alkolün yüksek oranda kullanılmasına yol açmaktadır.¹⁶ KKTC'de alkol kullanımı ile ilgili yasal düzenlemelerin yetersiz olması, görsel ve yazılı medyada alkol reklamlarının engelsiz bir şekilde yer alması alkol kullanımını artırmaktadır. Çalışmalarda görsel ve yazılı medyada alkol reklamlarının yaygınlığının gençler arasında alkol kullanımını artırdığı bildirilmektedir.²¹⁻²³

KKTC'deki lise çalışmalarında yaşam boyu herhangi bir DPM deneme oranında 1999'da¹⁴ 1996'ya¹³ göre artış olduğu belirlenmiş, sonraki

beş yılda ise belirgin değişiklik olmadığı görülmüştür. Tüm lise çalışmaları değişen yıllara göre madde tercihlerinde farklılıklar bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.

Uçucu madde kullanımı yıllara bağlı olarak düşme eğilimi gösterse de, sigara ve alkolden sonra en yaygın kullanılan maddelerdir. Uçucu maddelerin diğer maddelere göre daha kolay bulunması ve daha ucuz olması bu maddelerin yaygın kullanılmasına yol açıyor olabilir.²⁴ Türkiye'de yapılan çalışmalarda da sigara ve alkolden sonra en yaygın kullanılan maddelerin uçucu maddeler olduğu görülmüştür.²⁵⁻²⁷

Lise öğrencilerinde sedatif-hipnotik hap kullanımı 1996'dan¹³ 1999'a¹⁴ artış gösterirken, 2004'te en düşük kullanım oranı bulunmuştur. KKTC'nin genelinde ciddi bir sorun olarak algılanan sedatif-hipnotik hapların,^{10,12} 2000 yılına kadar eczanelerden bir doktor reçete etmeksizin alınması serbestti. Sedatif-hipnotik hapların satışına 2000 yılında KKTC Sağlık Bakanlığı denetimi getirilerek, üç kopyalı yeşil reçete uygulamasına bağlanması, bu hapların kullanımını azaltmakta önemli bir etken olarak görülmektedir.

Yıllara göre lise öğrencileri arasında esrar kullanımında bir artış eğilimi bulunmaktadır. Toplum genelinde esrar kullanım oranı %2.9'dur.¹⁶ Bizim çalışmamızda olduğu gibi, tüm raporlar, lise araştırmaları ve bağımlılar üzerinde yapılan çalışmalar KKTC'de en çok kullanılan yasa dışı maddenin esrar olduğunu göstermektedir.^{11-14,16,28} Türkiye'de yapılan lise çalışmalarında da en çok kullanılan yasa dışı madde esrardır.^{19,20,25,27}

Çalışmamızda kokain, eroin, amfetamin, LSD, ekstazi ve anabolizan steroidleri yaşam boyu kullanma yaygınlığı %0.6-1.8 arasında bulunmuştur. Bu bulgular 1996'daki %0.2-0.6¹³ ve 1999'daki %0.3-0.7¹⁴ oranlarına göre daha yüksektir. Bu maddeler arasında özellikle en yüksek kullanılan madde ekstazidir. Ekstazi kullanımında son sekiz yılda üç kat artış dikkat çekmektedir. Ekstazi ve benzer uyarıcı maddelerin kullanımı tüm dünyada artmaktadır.^{27,29-31} Ögel ve arkadaşları tarafından 2004 yılında Türkiye'de lise öğrencileri arasında yapılan bir araştırma ile karşılaştırıldığında,¹⁹ DPM içinden yalnız ekstazinin KKTC lise öğrencileri arasında daha yüksek oranda kullanıldığı belirlenmiştir.

Çalışmamızda erkek öğrencilerin madde dene-

me oranı kız öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. 1996 ve 1999 lise araştırmalarında da benzer eğilim göze çarpmaktadır.^{13,14} Türkiye,²⁷ Avrupa ülkeleri¹⁷ ve ABD³⁰ çalışmalarında da erkekler arasında kullanımın daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmamızda sadece sedatif-hipnotik hap kullanımı kız öğrenciler arasında erkek öğrencilere göre daha fazladır. 1996 ve 1999 lise çalışmalarında da sedatif-hipnotik hap kullanımı kızlar arasında erkeklere göre daha yüksektir.^{13,14} 1999 ESPAD çalışmasında Güney Kıbrıs'ta erkek öğrenciler arasında kullanım daha yüksek görülürken; Çek Cumhuriyeti, Polonya, Fransa, Litvanya, Macaristan, Portekiz, Romanya, Bulgaristan gibi ülkelerde kızlar arasında kullanım oranı daha yüksek bulunmuştur.¹⁸ Ögel²⁷ sedatif-hipnotik hapların evde bulunabilen ilaçlar olduğunu ve bu maddelere kızların ulaşımının da kolay olabildiğini bildirmektedir.

Çalışmamız her gün sigara içen ve sarhoş olma deneyimi yaşayan gençlerin DPM kullanım riskinin yüksek olduğu göstermiştir. Çalışmalar ergenlerde sarhoş olma, aşırı alkol alma ve sigara içme ile DPM kullanımı arasında güçlü bir ilişkinin bulunduğunu bildirmektedir.³²⁻³⁵

Bu çalışma sadece lise ikinci sınıf öğrencileri hakkında bilgi vermekte, liselerin diğer sınıflarındaki öğrencileri kapsamamaktadır. Eğitim görmeyen gençler çalışma kapsamının dışında kalmaktadır. KKTC gençliğinin psikoaktif madde kullanım profilini gösterebilmek için daha geniş yaş aralığını içeren ve eğitime devam etmeyen gençleri de kapsayan çalışmalar yapılmalıdır.

Araştırma sonuçları KKTC lise öğrencileri arasında psikoaktif madde kullanım oranlarının Avrupa ülkelerine göre daha düşük olduğunu, birçok psikoaktif madde kullanımında artış eğilimi bulunduğunu göstermektedir. Bu çalışmada KKTC lise öğrencilerinde özellikle alkol deneme oranlarının yüksek bulunması önleme programlarında alkol kullanımı üzerinde yoğunlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. DPM arasında ise uçucu maddeler, esrar ve özellikle ekstazi kullanımına yönelik önlemler alınmalıdır. KKTC'de lise öğrencilerinde belli aralıklarla yaygınlik çalışmalarının yinelenmesi hem KKTC'deki madde kullanım oranlarındaki değişmeyi izlemeyi, hem de tercih edilen maddeleri belirleyerek önleme programlarında hangi konuların daha çok vurgulanması gerektiğini bize gösterecektir.

KAYNAKLAR

1. Botvin G. Principles of prevention. RH Coombs, D Ziedonis (Eds.), Handbook on Drug Abuse Prevention,

Boston, Allyn & Bacon, 1995, p.19-43.

2. Ekşi A, Çakıcı M, Kasatura İ, Köknel Ö, Oral G, Polat O, ve ark. Gençlerde Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığı. İstanbul, Manisa İli Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1998, s.22-56.
3. Ögel K, Tamar D, Çakmak D. Madde kullanım sorununda Türkiye'nin yerine bir bakış. Türk Psikiyatri Dergisi 1998; 9:301-307.
4. Ögel K. Madde Bağımlılığını Önleme: Anne, Baba ve Öğretmenler İçin Bir Kılavuz. İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002, s.114.
5. Booth M. Haşhaşdan Eroine: Uyuşturucunun 6000 yıllık Öyküsü. Ö Arkan (Çev.), İstanbul, Sabah Kitapçılık, 1997, s.272-273.
6. Çakıcı M. Uyuşturucu Madde Kullanımı. Lefkoşa, KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 2000, s.64.
7. Boyiadjis G. Step for prevention of drug abuse: Findings of pancyprrian general population survey. Kenthea Publication, Cyprus, 2004, p.11.
8. Affinnih YH. Revisiting Sub-Saharan African countries' drug problems: health, social, economic costs, and drug control policy. Substance Use & Misuse 2002; 37:265-290.
9. Madi M. Drug trade in Kyrgyzstan: structure, implications an countermeasures. Central Asian Survey 2004; 23:249-273.
10. Karaokçu H. Kuzey Kıbrıs'ta Uyuşturucunun Ucu. Ölüm Büyüsü. Lefkoşa, Işık Kitabevi Yayınları, 2000.
11. Uyuşturucu ile Mücadele ve Önleme Komisyonu. KKTC'de Uyuşturucu Madde Kullanımı Raporu, Lefkoşa, KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 2006.
12. Çakıcı M. Madde kullanıcılarının özellikleri: Türkiye'de çok merkezli bir araştırma (Birinci aşama). 3P Dergisi 1999; 7(Ek.1):34-36.
13. Çakıcı M, Çakıcı E, K.K.T.C. Lise Gençliğinde Uyuşturucu Madde Kullanımının Yaygınlığı 1996. Lefkoşa, KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 2000.
14. Çakıcı M, Çakıcı E, K.K.T.C. Lise Gençliğinde Uyuşturucu Madde Kullanımının Yaygınlığı 1999. Lefkoşa, KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 2000.
15. Çakıcı M, Çakıcı E, Subaşı B. KKTC Ortaokul öğrencileri arasında madde kullanımının yaygınlığı. 8. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi Bilimsel Çalışmaları (28-31 Mayıs 2001, Lefkoşa), 2001, s.176-182, Lefkoşa.
16. Çakıcı M, Çakıcı E, Bekiroğulları Z, Aksoy A, Tatlısı Ö. Kuzey Kıbrıs'ta Madde Kullanımının Yaygınlığı. Lefkoşa, Kıbrıs Türk Ruh Sağlığı Derneği Yayınları, 2003.
17. Hibbel B, Anderson B, Bjarnason T, Kokkevi A, Morgan M, Narusk A. The 1995 ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and Others Drugs) Report: Alcohol and Other Drugs Use Among Students in 26 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN), Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group), Modin Tryck AB, Stockholm September 1997.
18. Hibbel B, Andersson B, Ahlström S, Balakireva O, Bjarnason T, Kokkevi A, et al. The 1999 ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and Others Drugs) Report: Alcohol and Other Drugs Use Among Students in 30 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN), Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group); Modin Tryck AB, Stockholm December 2000.
19. Ögel K, Çorapçıoğlu A, Sır A, Tamar M, Tot S, Doğan O, ve ark. Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol, ve madde kullanım yaygınlığı. Türk Psikiyatri Dergisi 2004; 15(Ek.2):112-118.
20. Sevinçok L, Küçükardalı Y, Dereboy Ç, Dereboy F. Genç erkeklerde madde kullanımı: Sosyodemografik özellikler ve psikiyatrik tanıları. Türk Psikiyatri Dergisi 2000; 11(Ek.1):40-48.
21. Connolly GM, Casswell S, Zhang JF, Silva PA. Alcohol in the mass media and drinking by adolescents: a longitudinal study. Addiction 1994; 89(Suppl.10):1255-1263.
22. Coşar B. Alkol bağımlılığında psikososyal faktörler. Psikiyatri Psikofarmakoloji Psikoloji Dergisi 1996; 4(Ek 2):13-18.
23. Stacy AW, Zogg JB, Unger JB, Dent CW. Exposure to televised alcohol ads and subsequent adolescent alcohol use. Am J Health Behav 2004; 28(Suppl.6): 498-509.
24. Pandina R, Hendren R. Other drugs of abuse: inhalants, designer drugs, and steroids. BS McCrady, EE Epstein (Eds.). Addictions: A Comprehensive Guidebook, New York, Oxford University Press, 1999, p.171-184.
25. Yazman Ü. Lise Gençliğinin Psikoaktif Maddelere Bakışı ve Kullanım Oranlarının Türkiye - İstanbul Örneği ile İncelenmesi. Uzmanlık Tezi, İstanbul, 1995.
26. Ögel K, Tamer D, Evren C, Çakmak D. Gençlerde madde kullanım yaygınlığı ve özelliklerinin değerlendirilmesi: 2001 araştırma sonuçları. Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, Yayın No. 2, İstanbul, 2001.
26. Ögel K, Taner S, Eke C, Erol B. İstanbul Onuncu Sınıf Öğrencileri Arasında Tütün, Alkol ve Madde Kullanımının Yaygınlığı Raporu. Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, Yayın No. 15, İstanbul, 2005.
27. Çakıcı M, Çakıcı E, Tamar D, Ögel K, Özkürkçügil A. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde uyuşturucu madde kullanıcılarının özellikleri ve Türkiye'deki kullanıcılar ile karşılaştırılması. Kıbrıs Türk Tıp Dergisi 2000; 1(Ek.1):7-13.
28. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi. Madde Kullanımı Üzerine Ulusal Değerlendirme Çalışması: 6 Büyük Şehirde Elde Edilen Sonuçlar. Türkiye Proje Ofisi, Ankara, 2004.
29. Johnston LD, O'Malley PM, Bachman JG. Monitoring the future: National survey results on drug use 1975-1999. National Institute on Drug Abuse. NIH Publication No. 00-4803, 2000.
30. Yacoubian GS, Arria AM, Fost E, Wish ED. Estimating the prevalence of ecstasy use among juvenile offenders. J Psychoactive Drugs 2002; 34:209-213.
31. Kokkevi A, Stefanis CN. Alcohol consumption among greek adolescents. A preliminary report. Alcohol and Other Dependencies. World Psychiatric Association Regional Symposium Proceedings. Warsaw, Poland 22-25 November 1987.
32. Bennett ME, Miller JH, Woodall WG. Drinking, binge drinking and other drug use among other southwestern undergraduates: Three years trend. American Journal of Drug and Alcohol Abuse 1999; 25:331-350.
33. Jones SE, Oeltmann J, Wilson TW, Brener ND, Hill CV. Binge drinking among undergraduate college students in the United States. J Am Coll Health 2001; 50:33-38.
34. O'Grady KE, Arria AM, Fitzelle DM, Wish ED. Heavy drinking and polydrug use among college students. J Drug Issues 2008; 38:445-466.